

Življenje v golcarskih bajtah

Jana Kelc

Pisalo se je leto 1924.

Mama, tako rad bi imel svojo harmoniko, ne samo orglice, sem vzdihoval, medtem ko sva zapenjala rjuho sena. Ja nič, Peter, potem boš pa moral pogledati za kakšnim šihom, kar najdi si ga, saj doma je še dovolj lačnih ust, pa rastejo tudi, da mi bodo pri delu kmalu lahko pomagali. Šestnajst let imaš, kar pojdi v svet, so me mama trdo prizemljili. Šel bom, ja, sem rekel kar malo užaljen, ker sem mislil, da mama brez mene ne morejo shajati, in si zadel rjuho na rame.

Že v nedeljo po maši sem zvedel, da partija golcarjev išče še enega za delo v gozdu nad Sotesko v bohinjskem koncu. Smo se že kar dogovorili. Kje naj bi to bilo, še vedel nisem, ampak sem se zanašal na ostale v skupini, ki so bili trije iz Podlonka in dva iz Raven. Sredi tedna sem zadel koš na rame z vsem orodjem, skledo, kanglico, deko in hrano za približno en teden – malo krompirja, koruzne in črne moke, zaseke in hleb kruha. Mleko boš pa na kakšni

planini dobil, so rekli mama. Da boš ubogal in da ne boš jezikal kot doma, sicer te bodo spodili, pa pri delu se pazi, dovolj je, da nam je očeta vzela Jelovica, so mi še naročili. Skoraj bi zajokal, tako me je bilo strah, kako se mi bo godilo, toda če sem hotel imeti harmoniko, mi ni kazalo nič drugega. In sem odšel na Rovtarico, kjer smo se dobili z ostalimi iz partije. Prijetni fantje in moške so bili, nekaj časa so me sicer dražili, ker sem bil dolg in suh kot trska, ampak boste že videli, kaj zmorem, ko bomo pričeli z delom, sem si mislil in potlačil v sebi strah, ki me je težil.

Bajta je bila vrh Blatnega grabna, imela je pograde za šest oseb, celo kuhališče na sredini je bilo, z dimnikom in malo nazidano. Studenec je bil dokaj blizu, samo za mleko je bilo treba iti do Selske planine in že takoj so mi povedali, da bo to moje delo, ker sem bil najmlajši. Kolikor sem videl, se mi je zdelo, da bo kar dobro, samo glede na mojo starost sem se bal, da bi mi hrane prehitro zmanjkalo.

Prišel je logar in lastnik gozda, ki sta odkazala sečnjo in po kateri drči se bo les spravljaj v dolino. Zjutraj po šesti uri pa smo začeli. Dva para sta podirala, dva sva že obsekavala in že zlagala veje, odmor za kosilo in malo počitka pod smreko s površnikom pod glavo, pa spet naprej do poznega popoldneva. Potem so me poslali s kanglami po mleko na planino, kjer je bila za majerico neka Franca iz blejskega konca. Kako debelo sem jo gledal, ker je bila strašno robata, malo neotesana in preklinjala je tako, da sem jaz zardeval. Z njo je bil še en moški, Janez, ki pa je imel harmoniko! Tako svetlo sem jo gledal, da je še Janez opazil in me vprašal: Ali boš malo potegnil? Seveda sem, skoraj pozabil sem na mleko. Franca me je nadrla, češ da nisem prišel zaradi igranja, da naj za hudiča vendar mleko odnesem. Malo sira mi je pa vseeno še odrezala za priboljšek. Kako sem jaz tekel čez planino do bajte, da jih ne bi slišal od ostalih! Potem so me ostali, ki so bili že vajeni, učili kuhati žgance, sok in peči krompir. Tako dobro so me naučili, da sem, kadar je delo tako pokazalo, ostal v bajti in skuhal za vse, in sem imel tisti dan ravno toliko plačan šiht kot tisti, ki so delali v gozdu. Zelo jim je bilo všeč, ker sem bil že od doma od strica Jaka vaje brušenja in ostalega urejanja orodja, tako da sem ob večerih poskrbel še za orodje od vseh. Pa orglice sem imel s seboj, tako da so mi, ko se je zvečer iztekel pogovor, rekli: Kaj ko bi še ti malo zaigral. Pevci smo bili prav vsi dobri, tako da se je iz bajte razlegala lepa, lepa pesem.

Tudi to je bil način, da smo se ujeli, da smo postali prijatelji, prava partija – za delo in za čas po delu. Ker to je bilo veliko vredno, ko so prišli kakšni deževni dnevi in smo bili obsojeni na sobivanje znotraj bajte. Težko bi preživljali takšne dni, če se ne bi razumeli. V kasnejših časih sem včasih raje delal za manjši denar, samo da je bila partija taka, za katero sem vedel, da ni dolgočasna.

S čim vse smo si krajšali čas ... V bajti smo imeli skoraj udomačeno miško. Ko smo proti večeru prišli z dela, je prišla tudi miška, dali smo ji malo skorjice in je mirno nekaj časa tekala po prostoru, potem je odšla s kakšnim koščkom kruha. Zanimivo, da nam

nikoli ni nič oglodala, edino enkrat je padla v skledo z nekaj malega mleka, pa jo je Janez previdno vzel ven, jo s prstom očistil smetane (ki jo je seveda nesel v usta), potem jo je dal na tla in rekel: no, sedaj pa pojdi v gnadi božji.

Zaradi polhov smo morali bolj paziti. Se je enemu pripetilo, da ni imel hlebca kruha dobro zavezanega v nahrbtniku in so mu polhi pobrali vso sredico iz hleba, samo še skorja mu je ostala. Krokariji so bili tudi nekaj posebnega. Ni bilo dovolj, da si nahrbtnik v gozdu imel zavezan, tudi z jermenom si ga moral zapeti. Sem gledal krokarja, ker nisem verjel, kako je znal odvezati vrstico in potem izvleči vsebino iz notranjosti. Kako smo pomivali posodo? Ni veliko gospodinj v tistem času imelo tako očiščene posode kot mi golcarji. Ponev si nad ognjem ogrel, da je bila že skoraj malo rdeča, potem si jo pred bajto vtaknil v sod z vodo. Vse je poletelo proč, nič se je ni več držalo, če je še kaj ostalo, si še malo ob steno udaril z njo. Smo bili natančni! Hrano, če je bila prevroča, smo hladili pred bajto v travi ali pozimi v snegu. Janezu sem enkrat stopil v posodo z žganci, ki jih je hladil pred bajto, pa ni naredil nič drugega, kot ven je pobral večje smeti in mi rekel: Tristo gajzl naj te flikne, ter vse pojedel. Dobri so bili z menoj. Če mi je zmanjkalo hrane, so mi vsi odstopili del svojega, še Franca na planini mi je vedno ob odhodu odrezala kos sira, ampak sem ga nesel v bajto, da smo si ga razdelili, in to jim je bilo zelo všeč. Le enkrat sem prišel brez mleka v bajto, in to zakaj? Ko sem odhajal s planine, sem šel med živino čez pašnik in sem prišel do bika, ki je sicer mirno ležal, ampak nespameten mulc, kot sem bil, sem se mu z nogo oprl na bok in sem ga pričel gugati. Ko je bik skočil pokonci, sem tekel pred njim kot nor in še sem slišal njegovo sopenje za sabo in pastirja, ki je kričal: Teci, fant, teci! K sreči sem pritekel do neke ograje iz lat, se pognal čeznjo in takrat so mi iz koša zletele tudi vse kangle z mlekom. Na misel mi ni prišlo, da bi šel nazaj še enkrat po mleko, tako sem se ustrašil.

Kaj vse smo znali skuhati s tisto majhno izbiro hrane, ki smo jo imeli. Kdaj že smo mi znali narediti čips. Da bi krompir kuhali, tega časa velikokrat nis-

mo imeli. Rezali smo ga na tanke rezine in popekli na zaseki. S sirom in krompirjem smo naredili friko, gobe smo mi naredili v omaki, ko so jih doma uporabljali samo nekateri, še to le posušene za v juho. Če smo od kakšnega lovca kupili kaj mesa divjačine, smo vse meso "potenstali", da je lahko dalj časa čakalo. Smo potem včasih cel teden jedli golaž, ki je bil doma na jedilniku silno redko.

Kako je na Jelovici, ko grmi in treska, ve samo tisti, ki je to doživel. Blizu bajte je rasla ogromna jelka, ki je bila že mnogokrat označena za posek, vendar glede na to, da je bila tako vejnata, se je nikakor ni nihče lotil. Neko nevihtno noč se je posvetilo in počilo obenem, še v bajto nam je prineslo vonj po žveplu. Ko smo šli pogledat, kje je udarilo, smo videli, da je od tiste jelke ostal samo štrcelj, od ostalega pa noben kos ni bil tako velik, da ga en sam ne bi mogel nesti. Ves ta les smo skrbno pospravili, ker je bil že od strele posušen, in se ga je takoj lahko uporabilo za kurjavo.

Včasih po cel mesec nismo šli domov. Tistim, ki so hodili na planino, smo naročili, da so "fasali" še za nas ali pa je kdo od nas šel na Rovtarico, kjer je bila takrat še gostilna in malo trgovine. Ob nedeljah je bilo na Rovtarici prijetno, ko so prišli na ogled lastniki živine, Janez je še meni dal harmoniko v roke, pelo se je, plesalo, ej, kako vesele so bile te nedelje!

Delo nad Sotesko je šlo proti kraju. Najtežje je bilo, ko smo pričeli les spravljati po riži v dolino. Cel mesec smo bili ves čas v derezah, ker je bilo po bočje strmo in vlažno, riža pa zelo nevarna, ker ni bila ravna, in nam je na ovinkih hlode ven metalo. Hvala Bogu, da je bilo v partiji že toliko izkušenih, da smo bili dovolj pametni in previdni, da smo prišli skozi brez vseh poškodb. Poslušal sem ostale, ko so pripovedovali, kaj vse se jim je že primerilo. Pri neki partiji je eden od njih zjutraj rekel, da se mu je tako grdo sanjalo, da bo raje ostal v bajti in bo za kuharja, ker ima slab občutek. In glej, kaj se je zgodilo: iz poseke se jim je speljala cela sveže olupljena smre-



Golcarji iz Selške doline na Jezerskem. Peter je tretji z leve. Foto: arhiv Janeza Nastrana

ka, priletela skozi bajto in ubila tega, ki je mislil, da bo v bajti na varnem. Kolikokrat je hlod za las zgrešil tistega, ki je ob riži pazil, da so hlodi sproti drseli proti dnu, kako pomembno je bilo, da si bil pozoren na klice, ki so si jih sproti sporočali.

Delo smo dobili plačano šele, ko je logar pregledal poseko, zakaj hosta je morala biti zložena v vrsto, da je bil že narejen prostor za sajenje novih dreves. V Soteski je bilo tako strmo, da je logar preveril stanje kar z daljnogledom. In potem nas je izplačal. Kako ponosen sem bil, ker sem dobil isto plačilo kot ostali. Ni bilo še za harmoniko, toda logar nam je povedal, da baron Born v Trziču išče golcarsko partijo, precej da je dela, verjetno za več kot leto, če se bomo dobro odrezali, in da nas lahko priporoči. Vsi smo se strinjali, da prevzamemo delo, in to v isti zasedbi, Ludvika pa smo zadolžili, da se gre osebno z logarjem dogovoriti za ceno.

Najprej smo seveda še morali poravnati dolg na Selski planini za mleko, v trgovini na Rovtarici in potem smo odšli domov, kjer nas je čakala še košnja otave. Mama so me bili veseli, najprej, ker sem od zaslužnega nekaj dal njim in ker se je mudilo s košnjo otave. Saj je bilo kar naporno s koso obirati vse bregove, vendar smo se v tem času doma vseeno celo malo poredili. Po tem se lahko presodi, kako naporno je bilo takrat delo v gozdu.

Ludvik je poslal pošto, da se je dobro dogovoril in da septembra lahko že začnemo z delom. In spet smo bili zbrani, šli smo v Loko, potem v Trzič z vlakom, ki je bil sicer malo počasen, ampak zame, ki sem se takrat prvič vozil z njim, je bil nekaj neverjetnega. Pri Bornu je bilo za delavce dobro poskrbljeno. Na Puterhofu smo bivali v kar dobro grajenih barakah s kuhinjo in spalnico. V primerjavi z bajto na Blatnem grabnu je bilo to za nas neverjetno udobje. In dolgo smo občudovali obsežno oboroženo z jeleni, ki je bila v lasti barona za zasebni lov. V gozd je bila speljana tudi zobata železnica in delo je bilo dosti manj nevarno. Tu je v gozdu delalo že veliko delavcev in kmalu so ugotovili, da znam urejati orodje. Tako sem bil večino časa zaposlen s popravili orodja, tudi manjšo kovačnico in kolarsko delavnico sem imel.

No, to pa je bilo delo, pri katerem sem užival. Prišel sem tudi striči delavce, še baron Born mi je večkrat pripeljal na striženje hčerki. Harmonika bo kmalu, svojo bom imel!

Iz Loke v Trzič smo se vozili z vlakom, ki pa je v klancu iz Naklega vozil zelo počasi, tako da smo po navadi šli sedet na stopnice vlaka in kadili. Ko smo tako enkrat sedeli na stopnicah, nam je nek fantič, ki je pasel blizu proge, kazal osle. Jaka je skočil z vlaka, ujel fantiča, ga oklofotal in pritekel nazaj na vlak. Toda glej ga zlomka! V Trziču na postaji so ga takoj kaznovali; takoj je moral žandarju plačati kazen, ker da je žalil kraljeve železnice!

Kaj vse se človeku zgodi! Enkrat sem šel iz Trziča v Kranj s kolesom nabavljat nekaj za delavnico, in ko sem se vračal skozi Naklo, je izza vogala neke hiše stopil po dveh nogah bel medved! S kolesom vred sem padel na tla, šele potem sem pogledal in videl, da je medved privezan okoli vratu – vodili so ga Cigani, ki so bili s cirkusom v vasi.

Z delom na Puterhofu smo zaključili in vsi smo se preselili na delo v gozdove v lasti posestnika Dolenca iz Škofja Loke, ki jih je imel na Jezerskem. Nastanili smo se v dobro urejene barake, a takoj smo ugotovili, kako zviška na nas gledajo domačini. Kot da jim odžiramo zaslužek, pa temu ni bilo tako, ker domačini so se takrat v večini preživljali (in to zelo dobro) s tihotapljenjem iz Avstrije. Kasneje sem kljub temu navezal nekaj stikov s par domačini, ki so bili malo bolj odprtega značaja in sem z njimi hodil ilegalno čez mejo. A jaz nisem šel z njimi zaradi tihotapljenja, ampak ob nedeljah, ko smo šli v Sele ali pa k Smrtnikovim, kjer se je bilo, igralo in plesalo. Po maši ob nedeljah so v gostilni ostale cele družine, niso hodili domov pred večerom. Takrat je bil ta del Koroške še povsem slovenski in ljudje so bili prijetni, veseli, počutili si se sprejetega.

Povsem drugače je bilo ob sobotah zvečer v Kazini ali pa v gostilni pri Kanonirju na Jezerskem. Domačinom je bila glavna skrb, kaj narediti, da se bodo topli z nami. Enkrat sem bil povod za pretep jaz, ker je gostilničar dal harmoniko meni, da naj bi igral, in ne enemu od domačinov. Prvo, kar so nare-

dili, je eden zlomil stol in razbil žarnico. Jaz sem se bal za harmoniko in sem zlezel z njo povsem v kot pod klopjo in sem od tam poslušal, kako so stokali, kako se je lomilo steklo in stoli. K sreči so bili žandarji ob sobotah že pripravljeni na posredovanje in so tudi takrat kmalu prišli. Ko sem zlezel izpod klopi, ni bilo nikjer toliko prostora, da bi ne stopil na razbito steklo. Na klopi pri peči so kar v vrsti sedeli okrvavljeni fantje, eden z zelo grdo rano na vrhu glave. Naši so jo k sreči dokaj dobro odnesli, ker so se raje hitro umaknili, tako da smo kasneje ugotovili, da so se navsezadnje domačini topli med seboj. Samo Jaka je imel kasneje opravke na sodišču, ker je poškodoval enega od domačinov. Bilo pa je tako: pritekel je iz gostilne in opazil, da je eden od domačinov Ivana iz naše skupine, ki je bil bolj drobne in manjše postave, tiščal v zid, z drugo roko pa je segal v žep, očitno po nožič. Jaka je nemudoma z ograje od garkeljna odtrgal en kol in domačina kresnil po glavi, a v kolu je bil še žebelj in z njim mu je pretrgal kožo prav na vrhu glave. In kako je bilo na sodišču, kako so takrat razsojali sodniki? Poškodovani Jezerjan je bil velik, močan fant, Jaka pa bolj majhen in droben. Sodnik je Jezerjana v smehu vprašal, ali je to res, da ga je Jaka obdelal, in ali mu ni nerodno glede na to, kakšen je on in kakšen je Jaka. Ja, bilo mu je tako nerodno, da je klobuk čisto pomečkal. In Jaka ni bil nič kaznovan! Sodnik je očitno že poznal navade Jezerjanov.

Niso nas grdo gledali le na Jezerskem. Ko smo običajno s kolesi šli skozi vasi od Kranja naprej, smo velikokrat poslušali, ko so kričali za nami "prekleti hribovci požrti".

Enkrat sem za pusta šel s kolesom z Jezerskega na veselico v Nemilje in zjutraj navsezgodaj, ko sem se vračal z veselice (bilo je suho vreme, vendar vražje hladno) skozi Tenetiše, sem opazil možakarja, ki je na šterni natakala škaf in me že od daleč grdo gledal. Ko sem pripeljal blizu njega, je ta zlodej vrgel cel škaf vode vame. Stopil sem s kolesa, misleč, da ga bom tako pretepel, da si bo za vedno zapomnil, kaj so hribovci! Pa ni bilo nič s tepežem! Naenkrat so se začela odpirati vrata hiš in možakarji so tekli proti meni, tako da sem ves moker hitro sedel na kolo in peljal dalje, da se jih ne bi jaz nabral.

Ampak ko smo končali z delom na Jezerskem, sem pa šel kupit svojo, novo harmoniko! In potem se iz golcarskih bajt ni slišalo samo petje ali pa orglice, slišala se je tudi moja harmonika, in življenje v golcarski bajti je bilo prijetnejše.

